

УДК 347.91/95:347.77:004.738.5
DOI 10.32782/chasopyskiiivp/2022-2-4

Мудрицька Катерина Олексіївна,
доктор філософії за спеціальністю 12.00.03,
викладач кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін,
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0003-3759-8897

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИКО – ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ОБҐРУНТОВАНІСТІ» ТА «ВМОТИВОВАНІСТІ» СУДОВОГО РІШЕННЯ

У процесуальному правовідношенні рішення суду відноситься до юридичного факту, яким завершується судове провадження в суді першої інстанції, при цьому зумовлює право на оскарження і відповідно, можливість подальшого розвитку процесуальних правовідносин в судах апеляційної та касаційної інстанціях.

Рішення суду, яке набрало законної сили, є підставою для подальшого провадження. Водночас рішення суду є найважливішим актом матеріального права, тобто актом здійснення судової влади.

Проте, аналізуючи судову практику господарських судів виявлено ряд процесуальних проблем пов'язаних з виконанням суддями імперативних вимог визначених у статті 236 ГПК України щодо рішення, яке приймає суд за результатами розгляду справи. Перш за все рішення має ґрунтуватися на засаді верховенства права та законності, по-друге бути обґрунтованим.

Стосовно верховенства права та законності, не виникає питань щодо їх змісту. Однак, деякими суддями неоднозначно розуміється, яке саме рішення вважається обґрунтованим, так-як деякі обґрунтованість ото-тожнюють з вмотивованістю.

На сьогоднішній день, обґрунтованим рішенням, вважається таке рішення суду, коли воно приймається на підставі досліджених судом всіх обставин справи, які повністю та всебічно з'ясовуються на підставі поданих суду доказів.

Разом з цим, вмотивоване рішення – це рішення суду, в якому належним чином зазначаються підстави, на яких воно ґрунтується.

Відсутність мотивувальної частини судового рішення призводить до неналежного судового рішення і, як результат, до порушення прав, свобод та законних інтересів сторін у справі, права та інтереси якої можуть бути порушені рішенням суду.

Таким чином, мотивація судових рішень є механізмом прийняття обґрунтованих рішень, а також реалізації принципу гласності, доступу до правосуддя, який сприяє справедливості судових рішень і є частиною права на захист.

В свою чергу мотивувальна частина рішення є суттєвою для майбутнього формування юридичної сили рішення на тій підставі, що резолютивна частина відображає обставини, встановлені судом, на підставі яких суд розглядає існування правових відносин між сторонами.

Таким чином, від повноти обґрунтованості винесеного судового рішення, ясності і правильності викладу його резолютивної частини, в результаті, залежить ефективний захист прав і законних інтересів учасників спору та можливість реального виконання винесеного судового рішення.

Ключові слова: рішення, суд, обґрунтованість, вмотивованість, юридичний факт.

Mudrytska Kateryna. Problemal aspects of theoretical – procedural distinction of the concepts of “reasonability” and “motivation” of a judicial decision

In procedural law, the court decision refers to the legal fact that ends the proceedings in the court of first instance, while determining the right to appeal and, accordingly, the possibility of further development of procedural relations in the courts of appeal and cassation.

The court decision, which has entered into force, is the basis for further proceedings. At the same time, the court decision is the most important act of substantive law, ie the act of exercising judicial power.

However, analyzing the case law of commercial courts revealed a number of procedural problems related to the implementation by judges of the mandatory requirements set out in Article 236 of the Code of Civil Procedure of Ukraine on the decision of the court based on the case. First of all, the decision must be based on the rule of law and legality, and secondly, it must be justified.

With regard to the rule of law and legality, there are no questions about their content. However, some judges are ambivalent about which decision is considered reasonable, as some equate validity with motivation.

To date, a reasoned decision is a court decision when it is made on the basis of all the circumstances of the case investigated by the court, which are fully and comprehensively clarified on the basis of evidence submitted to the court.

At the same time, a reasoned decision is a court decision that duly states the grounds on which it is based. The lack of a motivating part of the court decision leads to an improper court decision and, as a result, to a violation of the rights, freedoms and legitimate interests of the parties in the case, whose rights and interests may be violated by a court decision.

Thus, the motivation of court decisions is a mechanism for making informed decisions, as well as the implementation of the principle of publicity, access to justice, which promotes the fairness of court decisions and is part of the right to protection.

In turn, the motivational part of the decision is essential for the future formation of the legal force of the decision on the grounds that the operative part reflects the circumstances established by the court, on the basis of which the court considers the existence of legal relations between the parties.

Thus, the complete protection of the validity of the court decision, clarity and accuracy of its operative part, as a result, depends on the effective protection of the rights and legitimate interests of the parties and the impossibility of actual implementation of the court decision.

Key words: decision, court, validity, motivation, legal fact.

Вступ. Як і будь-який інший акт застосування права, судові рішення – це державно-владний, індивідуально-конкретний акт, що приймається на основі норми матеріального права, що наділений юридичною силою, має правові наслідки і забезпечується заходами державного примусу.

На наш погляд, будь-яке рішення суду являється юридичний факт, пов'язаним з визнанням, розвитком правовідносин, реалізацією прав та обов'язків, що складають матеріально-правові відносини.

Проте, рішення суду повинно бути мотивованим для настання таких правових наслідків. Мотивацію судових рішень слід розглядати як самостійну вимогу, яка не є рівнозначною вимогам законності та обґрунтованості.

Так, в статті 236 ГПК України законодавцем встановлені імперативні вимоги до рішення, яке приймає суд за результатами розгляду справи. Перш за все рішення має ґрунтуватися на засаді верховенства права та законності, по-друге бути обґрунтованим.

Стосовно верховенства права та законності, не виникає питань щодо їх змісту. Однак, неоднозначно розуміється, яке саме рішення вважається обґрунтованим, так-як деякі обґрунтованість отождожують з вмотивованістю.

Матеріали та метод. Для вирішення цієї проблеми ми використовуємо емпіричне дослідження, засноване на аналізі документів, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень. За допомогою пошукових запитів було зроблено запит за такими параметрами «обґрунтованість», «вмотивованість» (у всіх варіантах словосполучення) разом з пошуковим запитом «рішення суду» (усі варіанти відразу). Предметом аналізу судових рішень були критерії на відповідність вимогам закону судових рішень щодо «обґрунтованості» та «вмотивованості».

Результати. За загальними імперативними вимогами зазначеними у статті 236 ГПК України, рішення ухвалюється на підставі фактів, наведених сторонами у справі та на які посилаються як

на підставу вказаних ними вимог та заперечень, що підтверджуються доказами дослідженими в судовому засіданні, з обов'язковим наданням оцінки аргументам всіх сторін [1].

На сьогоднішній день, обґрунтованим рішенням, вважається таке рішення суду, коли воно приймається на підставі досліджених судом всіх обставин справи, які повністю та всебічно з'ясовуються на підставі поданих суду доказів.

Разом з цим, вмотивоване рішення – це рішення суду, в якому належним чином зазначаються підстави, на яких воно ґрунтується. Також, обов'язково зазначається чому деякі докази були враховані або відхилені, а також позиція суду щодо застосування норм матеріального та процесуального права. Більш того, мотивація рішення є відображенням усіх мотивів та обґрунтувань судження за його змістом, тобто, фактично, двох взаємних вимог, пов'язаних із формою «мотивації» та «обґрунтованості», а також змісту.

Таким чином, мотивація судового рішення є демонструє, що:

- аргументи з доводами, міркуваннями сторін та/або учасників судового процесу належним чином оцінені судом, враховані або відхилено з обов'язковим зазначенням таких мотивів;

- всі докази, зібрані у справі (судом або представлені сторонами у справі), отримали відповідну правову оцінку, з наданням обґрунтування прийняття та/або відхилення кожного доказу;

- з урахуванням двох попередніх пунктів, норми права, що регулюють спірні правовідносини, також повинні бути зазначені з обґрунтуванням чому в конкретному спорі слід застосовувати саме такі правові норми.

Справді, для прийняття якісного судового рішення воно повинно відповідати певним критеріям.

Для визначення специфічних особливостей (критеріїв) вмотивованості судового рішення необхідно проаналізувати досвід національних судів та Європейського суду з прав людини.

Так, аналізуючи прецеденту практику Європейського суду з прав людини, можна виділити наступні критерії вмотивованості рішення суду:

1) в рішенні мотивується правові питання та факту, але обсяг мотивації може змінюватися залежно від характеру рішення та обставин справи;

2) рішення містить відповіді на основні аргументи сторін;

3) у рішенні чіткі та доступні аргументи та мотиви, що обґрунтовують позицію суду, що дозволить стороні, вразі необхідності, подати апеляційну чи касаційну скаргу з належним її обґрунтуванням;

4) рішення підтверджує, що сторони були заслухані судом;

5) рішення є результатом неупередженого розгляду судом зауважень, аргументів та доказів, представлених сторонами;

6) рішення демонструє дії суду щодо відбору аргументів та прийняття доказів сторін.

Консультативна рада європейських суддів у своєму Висновку № 11 (2008), пункти 32-41, звернула увагу Комітету Міністрів Ради Європи на вимоги якості судових рішень, а саме:

- воно повинно бути чітким, стислим і простою мовою, і це є необхідною умовою для розуміння рішення сторін та громадськості;

- рішення повинно бути побудовано логічно та подано у чіткому стилі, доступному кожному;

- судові рішення мають бути обґрунтовані в принципі;

- виклад мотивів рішення повинен відповідати аргументам сторін та відповідним аргументам, які можуть вплинути на вирішення спору;

- зазначення підстав з яких прийнято рішення не повинно бути довгим, оскільки необхідно знайти правильний баланс між аббревіатурою та правильним розумінням рішення;

- обов'язок суддів пояснювати ті чи інші підстави з яких було прийнято рішення не означає, що вони повинні відповідати на кожен аргумент заявника на підтримку кожного захисту; сфера застосування цього обов'язку суду може змінюватись залежно від характеру рішення [2].

Водночас у вказаному Висновку акцентується увага і на тому факті, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини, обсяг очікуваного обґрунтування залежить від різних аргументів та різних правових положень, які можуть висунути кожна сторона, враховуючи звичаї та доктринальні принципи.

Дійсно, в ряді рішень ЄСПЛ включений та відображений такий підхід до обґрунтованості судового рішення.

Наприклад, у справі "Салов проти України" ЄСПЛ наголосив, що згідно зі статтею 6 Конвенції судові рішення містять достатні підстави для того, щоб визначити, чи сторони були заслухані, та забезпечити громадський нагляд за правосуддям (справа «Hirvisaari v. Finland», пункт 30)) [3; 4].

Однак, у рішенні зазначено, що пункт 1 статті 6 не можна тлумачити як вимагання детальної відповіді на аргументи кожної зі сторін. Отже, питання про те, чи виконав суд зобов'язання наводити підстави, можна розглядати лише з огляду на обставини кожної справи (справа «Ruiz Torija v. Spain», пункт 29) [5].

У справі «Серявін та інших проти України», ЄСПЛ зауважив, що національний суд мав певну привілею у виборі аргументів у конкретній справі та прийнятті доказів на підтримку позицій сторін [6]. Інша мета обґрунтованого рішення – продемонструвати сторонам те, що вони були почуті судом.

Крім того, мотивоване рішення дозволяє стороні оскаржити та отримати перегляд у вищому суді (справа «Hirvisaari v. Finland») [4].

Також, у рішеннях «Богатова проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ наголосив на дотриманні судами вимог щодо необхідності вмотивованості рішень [7; 8].

Таким чином, ЄСПЛ у прийнятих ним рішеннях демонструє сталу практику, згідно з якою національні рішення мають бути аргументованими, зрозумілими для сторін та чітко викладеними, так-як рішення суду мають давати юридичну оцінку аргументам сторін, але це не означає, що суди повинні оцінювати кожен аргумент та детально на нього відповідати.

Одже, мотивація рішення залежить від особливостей кожної справи, суду, який прийняв рішення, а також інших обставин, які характеризують індивідуальні особливості справи.

Однією зі складових справедливості судового рішення є, звичайно, його мотивація. У судовій практиці та у фаховій літературі відсутні чіткі критерії відмінностей та меж обґрунтованості та мотивації судових рішень.

Однак, якщо в законі чітко зазначені підстави з яких приймаються певні рішення, та вимоги на яких воно ґрунтується, то в такому випадку – це є достатнім для його обґрунтування.

У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» № 14 від 18 грудня 2009 р. викладені загальні вимоги до змісту судового рішення.

Так, в мотивувальній частині рішення, суду необхідно зазначити обставини, що мають значення для

справи, їх правова оцінка та встановлені відповідно до них правовідносини, а також оцінка всіх доказів, розрахунки, узгоджені судом, грошові та інші майнові вимоги; зазначити наявність чи відсутність фактів, на яких ґрунтуються твердження чи заперечення, які докази приймаються судом, а які відхиляються з обов'язковою вказівкою таких мотивів. Також, суд повинен мотивувати свої дії та враховувати, що докази не ґрунтуються на припущеннях.

Крім того, у мотивувальній частині кожного рішення, суд повинен посилається на закони та інші нормативно – правові акти як матеріального так і процесуального права.

Також, у певних випадках, у мотивувальній частині рішення суд повинен посилається на статті Конституції України, які визначають зобов'язання сторін спірних правовідносин та положення Конвенції, рішення ЄСПЛ [9]. Це означатиме, що посилання судом на прецеденту практику ЄСПЛ та Конвенцію є: відповідним (з урахуванням положень конвенції, що відповідає характеру відносин у конкретній справі суду); правильне (тобто без спотворення змісту умовних норм); розумним та пропорційним (у певній ситуації стан закону дозволяє та / або вимагає застосування положень конвенції).

Однак, ці категорії більш відповідають мотивувальній частині рішення та мають загальний характер. Мотивувальна частина є найважливішою частиною судового рішення, яка забезпечує аналіз фактів справи, забезпечує та аналізує докази, визначає їх доказову силу, тобто ця частина судового рішення містить фактичне та юридичне обґрунтування висновки суду.

Аналізуючи деякі судові рішення, можна зробити висновок, що в деяких випадках суд детально оцінює та аналізує в мотивувальній частині рішення лише ті докази, які відповідають висновку суду, часто навмисно утримуючи інші докази, які не відповідають його позиції, або залишає їх поза увагою і без аналізу.

Однак на підставі аналізу сукупності доказів необхідно вказати інформаційну складову доказів, подану сторонами, яка відповідає та не відповідає обставинам справи. Недостатньо зазначити, що певні докази, представлені однією із сторін, є допустимими, лише на основі їх узгодженості з іншими доказами у цій справі. Необхідно надати інформацію та зміст інформації, що узгоджується з певними доказами, та викласти внутрішні причини її оцінки як достовірні, що стосуються виникнення юридично значущих обставин.

Водночас у мотивувальній частині рішення суд не вказав результати оцінки окремих доказів, на яких базується позиція учасників справи та аргументи, відхилені судом, що призводить до необґрунтованих висновків, а отже, до прийняття необґрунтованих судових рішень.

Суд, беручи до уваги та враховуючи лише деякі докази, наявні в матеріалах справи, зазвичай підтверджуючи аргументи та заперечення однієї зі сторін, визнає порушення принципу *audi alteram partem* та рівності сторін.

Мотивація судових рішень також є перешкодою для прийняття неправильних рішень.

Висновки. Судова практика відображає слабку мотивацію або повну відсутність мотивів судового рішення. Свідченням чого є те, що суддя підходив до справи поверхнево і не дослідив належним чином усіх необхідних обставин. Наприклад, розглядаючи позовні вимоги про стягнення моральної шкоди, суди регулярно обмежуються визначенням розміру компенсації, не мотивуючи цього.

Досить складно мотивувати неправильне рішення по суті. Скільки б не намагався суддя спонукати його до неправильного з'ясування обставин справи, саме неправильна мотивація чи його відсутність змушує суд вищої інстанції сумніватися у правильності рішення.

Слід також зазначити, що вищі суди все частіше скасовують або переглядають ті рішення інтелектуальної власності, в яких рішення насправді є правильним, але непропорційним.

Дотримання цих вимог є надзвичайно важливим для особи, чії права та / або інтереси порушені, яка має намір шукати судового захисту, вивчати прецедентну практику з метою оцінки можливого результату судового розгляду, але без мотивації правових актів це буде важко. Популярність судової практики створює правову визначеність.

Таким чином, мотивація судових рішень є механізмом прийняття обґрунтованих рішень, а також реалізації принципу гласності, доступу до правосуддя, який сприяє справедливості судових рішень і є частиною права на захист.

Отже, мотивувальна частина рішення є суттєвою для майбутнього формування юридичної сили рішення на тій підставі, що резолютивна частина відображає обставини, встановлені судом, на підставі яких суд розглядає існування правових відносин між сторонами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський процесуальний кодекс України із змінами та доповненнями, прийнятий Верховною Радою України 06 листопада 1991 року // Офіц. сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798>.
2. Висновки № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень // Офіц. сайт Судової влади України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Салов проти України» від 6 вересня 2005 року // Офіц. сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Hirvisaari v. Finland» від 27 вересня 2001 року // Офіц. сайт Європейського суду з прав людини. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-59682%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-59682%22]).
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ruiz Torija v. Spain» від 9 грудня 1994 року // Офіц. сайт Європейського суду з прав людини. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57909%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57909%22]).
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Серявін та інші проти України» від 10 лютого 2010 року // Офіц. сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Богатова проти України» від 21 лютого 2011 року // Офіц. сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_670.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 липня 2011 року // Офіц. сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434.
9. Про судові рішення у цивільній справі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 // Офіц. сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.

REFERENCES:

1. Commercial Procedural Code of Ukraine as amended by the Verkhovna Rada of Ukraine on November 6, 1991 // Ofits. website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798>.
2. Conclusions № 11 (2008) of the Advisory Council of European Judges on the quality of judicial decisions // Ofits. site. Judiciary of Ukraine. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf.
3. Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Salov v. Ukraine" of September 6, 2005 // Ofits. website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428.
4. Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Hirvisaari v. Finland" of September 27, 2001 // Ofits. website of the European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-59682%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-59682%22]).
5. Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Ruiz Torija v. Spain" of December 9, 1994 // Ofits. website of the European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57909%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57909%22]).
6. Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Seryavin and others v. Ukraine" of February 10, 2010 // Ofits. website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672.
7. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Bogatova v. Ukraine of 21 February 2011 // Ofits. website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_670.
8. Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine" of July 21, 2011 // Ofits. website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434.
9. On the court decision in a civil case: the decision of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of December 18, 2009 № 14 // Ofits. website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.